

Таблиця 2.

Динаміка значень коефіцієнта повноти засвоєння теоретичних понять під час навчання біології в основній школі

Жива система	ТБП “клітина”	ТБП “ген”
Рослинний організм, прокаріоти	$\frac{0.59}{0.49}$	$\frac{0.61}{0.50}$
Найпростіші, організм тварин	$\frac{0.78}{0.41}$	$\frac{0.7}{0.3}$
Організм людини	$\frac{0.8}{0.36}$	$\frac{0.75}{0.28}$

Примітка: у чисельнику значення коефіцієнта, що одержані в експериментальних, у знаменнику – у контрольних класах після вивчення кожної з живих систем.

Таблиця 3.

Динаміка основних логічних характеристик теоретичних біологічних понять “клітина” і “ген” в учнів основної школи під час вивчення найпростіших і тваринного організму

Вид тестування	Експериментальна вибірка			Контрольна вибірка		
	K ₁	K ₂	K ₃	K ₁	K ₂	K ₃
ТБП “клітина”						
Вступне	0.43	-	-	0.33	-	-
Заключне	0.63	0.86	0.7	0.42	0.42	0.54
ТБП “ген”						
Вступне	0.44	-	-	0.32	-	-
Заключне	0.6	0.93	0.63	0.41	0.2	0.36

Примітка: K₁ – коефіцієнт засвоєння повноти змісту поняття; K₂ – коефіцієнт засвоєння повноти об’єму поняття; K₃ – коефіцієнт засвоєння повноти взаємозв’язків поняття з іншими поняттями.

УДК 371.3

Цоуфал Л.С.

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В РЕАЛІЗАЦІЇ КОГНІТИВНОЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ МОВИ

У статті з’ясовано значення комунікативно-діяльнісного підходу у реалізації когнітивної методики навчання мови, охарактеризовано комунікативну компетенцію як інтегративну якість мовної особистості. Ключові слова: когнітивна методика навчання мови, комунікативно-діяльнісний підхід, мовна особистість, комунікативна компетенція, текст.

The article deals with communicative active approach in realization of cognitive methodology of language teaching and which is characterized in communicative competence as an interactive quality of a personality keen on a language. The key words: cognitive methodology of language teaching, communicative – active approach, a personality keen on a language, communicative competence, a text.

В умовах сучасної школи мета вивчення української мови полягає у формуванні національно свідомої мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно користуватися засобами рідної мови в усіх видах мовленнєвої діяльності.

У програмі з рідної мови визначено зміст роботи над формуванням в учнів умінь сприймати усне й писемне мовлення, відтворювати і самостійно створювати усні й письмові висловлювання різних жанрів. Школярі відчувають потребу в цих уміннях у період навчання і в різноманітних життєвих ситуаціях.

Розробку й практичне втілення когнітивної методики навчання мови зумовлено необхідністю переосмислення основних завдань засвоєння учнями української мови, переакцентацією мети мовної освіти з формування лінгвістичної компетенції на комунікативну.

До розв'язання окресленої проблеми зверталися психологи Л.Виготський, М.Жинкін, О.Леонт'єв, мовознавці Н.Арутюнова, Ф.Бацевич, А.Вежбицька, М.Кочерган, О.Потебня, Т.Радзівська, лінгводидакти О.Горошкіна, Л.Мацько, В.Мельничайко, А.Нікітіна, М.Пентиліук.

Під когнітивною методикою навчання мови науковці розуміють сукупність взаємопов'язаних способів і засобів опанування мовних одиниць як основи пізнання й формування концептуальної та мовної картини світу і певного результату створення образу світу в уяві кожного учня [6: 5].

Як зазначають М.Пентиліук, А.Нікітіна, О.Горошкіна, у реалізації когнітивної методики навчання мови провідними постають соціокультурний, комунікативно-діяльнісний, функціонально-стилістичний підходи, впровадження яких можливе за умови навчання на текстовій основі, оскільки текст є носієм інформації, засобом пізнання довкілля, формування в учнів національно-мовної картини світу.

Метою статті є визначення ролі комунікативно-діялісного підходу в реалізації когнітивної методики навчання.

У сучасній лінгводидактиці обстоюється думка, згідно з якою показником високого рівня мовної освіти, крім орфографічно-пунктуаційної грамотності, є вміння спілкуватися, використовуючи відповідно до потреб комунікації фонетичне, лексичне багатство, різноманітні синтаксичні конструкції, стилістичні можливості рідної мови. Тому одним із головних завдань навчання мови є вироблення у школярів умінь і навичок комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях під час сприймання, відтворення і створення висловлювань з дотриманням українського мовленнєвого етикету.

Метою комунікативної методики навчання української мови є формування в учнів умінь і навичок виділяти, розуміти значення мовних одиниць та комунікативно виправдано використовувати їх у власній мовленнєвій практиці. Навчання мови має бути спрямоване на виховання мовної особистості, здатної сприймати, розвивати й збагачувати мовну картину світу в різних ситуаціях спілкування.

Л.Мацько зауважує: “Вивчення української мови маємо підпорядковувати потребам формування національно-мовної особистості, такої, що не тільки знає українську мову, володіє нею, а й здатна творчо самовиражатися нею, пропагувати її, захищати й розвивати, тобто ставитися до неї свідомо, з почуттям відповідальності за її долю” [2: 69].

Формування мовної особистості, яка вільно і легко висловлюється на будь-які теми, ввічливо звертається до співрозмовника, природно і невимушено веде бесіду, аргументовано дискутує, не відчуваючи браку слів, виявляючи високий рівень мовної культури, можливе шляхом запровадження в шкільну практику комунікативно-діялісного підходу до навчання мови.

Комунікативно-діялісний підхід полягає в такій організації навчання, коли засвоєння мови відбувається безпосередньо в процесі комунікативної (реальної або змодельованої) діяльності з метою оволодіння комунікативними уміннями й навичками [9: 71].

В основу формування комунікативних умінь і навичок покладено сукупність понять з лінгвістики тексту, стилістики і теорії мовленнєвої діяльності, що відображають комунікативно-діялісний та функціонально-стилістичний підходи до навчання мови.

До комунікативних умінь віднесено:

- уміння правильно визначати тему висловлювання і чітко дотримуватися її меж;
- будувати висловлювання відповідно до мети, основної думки та адресата мовлення;
- використовувати найбільш вагомні факти і докази для розкриття теми і основної думки висловлювання;
- будувати висловлювання логічно і послідовно (встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами та явищами, робити необхідні узагальнення й висновки);
- вибирати тип і стиль мовлення залежно від мети і ситуації спілкування;
- використовувати різноманітні мовні засоби відповідно до типу, стилю, жанру висловлювання;
- удосконалювати висловлювання (коректувати усне й редагувати писемне) [4: 37].

Комунікативно-діяльнісний підхід спрямований на формування в учнів комунікативної компетенції, визначеної в лінгводидактиці як здатність користуватися мовою залежно від ситуації, особлива якість мовної особистості, набута в процесі спілкування або спеціально організованого навчання [9: 70]. Це “здатність розуміти чужі і створювати власні висловлювання, використовуючи вербальні й невербальні засоби” [6: 7].

Комунікативна компетенція складається з мовної компетенції (знання одиниць мови та правил їх поєднання), мовленнєвої компетенції (уміння застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями), предметної компетенції (уміння на основі активного оволодіння загальною лексику відтворювати в свідомості картини світу), прагматичної компетенції (здатність до здійснення мовленнєвої діяльності, зумовленої комунікативною метою, до вибору необхідних форм, типів мовлення, урахування функціонально-стильових різновидів мовлення) [9: 70].

Автори концепції когнітивної методики навчання мови М.Пентилюк, А.Нікітіна, О.Горошкіна зазначають, що комунікативна компетенція формується на основі предметної, соціокультурної (забезпечує формування національно-мовної картини світу, оволодіння національно маркованими мовними одиницями, українським мовленнєвим етикетом), мовної та прагматичної компетенцій [6: 7].

Г.Лещенко пропонує модель комунікативної компетенції, що містить три компоненти: мовна компетенція, мовленнєва компетенція, українознавча компетенція (знання духовних і матеріальних реалій українського народу, правил українського мовленнєвого етикету, лексичного значення слів власне українського походження різних тематичних груп, українських прислів'їв, приказок, загадок, легенд, переказів, пісень, дум, міфів, фразеологічних зворотів тощо) [1: 4]. Г.Лещенко вважає, що зміст українознавчої компетенції містить елементи соціолінгвістичної і соціокультурної компетенції, тому не вбачає потреби виділяти їх в окремі структурні елементи.

Проведений аналіз методичної літератури свідчить, що науковці по-різному визначають кількісний склад структури комунікативної компетенції, але обов'язково підкреслюють її інтегративний характер.

Використання мови як засобу спілкування вимагає від мовця знання соціальних, ситуативних та контекстуальних правил. *Чому? що? де? коли? як говорять? яке значення мають деякі слова і вирази залежно від умов спілкування?* – все це регулюється комунікативною компетенцією.

Комунікативна компетенція – це не вроджена здатність, а сформована на взаємодії мовця із соціальним середовищем у процесі набуття ним соціально-комунікативного досвіду [5: 17].

Т.Радзієвська зауважує, що “комунікативна компетенція є явищем багатоплановим: вона складається у носія мови в результаті багаторічної мовленнєвої практики, в результаті навчання та самонавчання, завдяки читанню текстів та їх утворенню [8: 185].

Текст є основним засобом навчання української мови в когнітивній методиці. Він розглядається як результат мовленнєвої діяльності, явище лінгвістичне й позалінгвістичне.

Текст є посередником між учасниками спілкування, важливим компонентом у структурі комунікативного акту між адресантом (тим, хто висловлюється) і адресатом (тим, хто сприймає висловлювання).

В акті міжособистісної комунікації важливу роль відіграють значущість інформації, прагнення сприйняти її загальний зміст.

Комунікативний вплив відбувається за умови прийняття єдиної системи значень усіма учасниками акту комунікації. Лише за цієї умови можливе досягнення взаєморозуміння. Якщо немає такого загального розуміння, можуть виникнути перепони в процесі спілкування, так звані комунікативні бар'єри.

Основними компонентами комунікативного акту, за О.О.Потебнею, є мовець (або автор твору), слово (або висловлювання, твір) і слухач (або читач). Мова в комунікативному акті, як правило, щоразу проходить такий шлях: з'являється необхідність повідомити – формується і реалізується повідомлення – відбувається процес сприймання. Необхідність повідомити ґрунтується на розумовій діяльності, унаслідок чого в мовця шліфується ідея, позамова суть якої полягає у відповідному синтезі чуттєвих образів. Ідея впливає з думки, яка на цьому етапі формування комунікативного акту являє собою відносно аморфну, але багатопланову сутність. Слово, підключене до процесу формування ідеї, починає “розкладати думку” на поняття й упорядковує їх у досить струнку систему. Думка і мова на цьому етапі організації комунікативного акту перебувають у найтіснішому зв'язку [7: 33].

Дуже важливо, на думку багатьох науковців, щоб у процесі навчання учні оволоділи структурою власної мовленнєвої діяльності. Чітко бачили і контролювали усі її складові ланки, починаючи від усвідомлення власних потреб, мотивів, мети, що є рушійними чинниками мовлення, і завершуючи самооцінкою його результатів.

Комунікативно-діяльнісний підхід до навчання мови передбачає на уроках роботу з текстом, адже текст репрезентує зв'язки висловлювання і забезпечує спілкування. На текстах-зразках учитель може продемонструвати зміст і структуру спілкування, ознайомити учнів з мовними і позамовними засобами.

У процесі роботи над текстами передбачається, що вони будуть використовуватися, з одного боку, як носії певної суспільно і особистісно значущої інформації, як засоби виховного впливу вчителя на учнів; а з іншого – як об'єкт виявлення в них лінгвістичних явищ і фактів та організації спостереження над ними, щоб школярі оволоділи не лише змістовою стороною мовленнєвої діяльності, а й мали системні знання, що стосуються її формальної сторони. Таким чином, “для вчителя текст – це засіб формування ціннісних орієнтацій, комунікативної, лінгвістичної, культурологічної (українознавчої) компетенцій учнів, для школярів текст – джерело інформації, об'єкт розуміння й вивчення” [6: 8]. Саме на рівні тексту відбувається з'ясування семантики слова, його понятійних зв'язків, усвідомлення синтаксичної диференціації моделювання зв'язного висловлювання.

Як зазначає В.Мельничайко, використовувані на уроках тексти, як правило, мають бути бездоганними з погляду їх побудови, відзначатися багатством лексики, різноманітністю синтаксичних конструкцій чіткістю і виразністю. Тільки в цьому випадку вони можуть служити зразком для наслідування [3, 120].

Застосування аналізу тексту, створення на уроці таких умов, які б спонукали учнів спілкуватися, висловлювати свої думки, доводити власні переконання, впливати на співрозмовників сприятиме вихованню мовної особистості, якою повинен стати кожен випускник школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лещенко Т. Комунікативна україномовна компетенція школярів у контексті сучасної мовної освіти // Українська мова і література в школі. – 2003. – №7. – С. 2-5.
2. Мацько Л. Українська мова і формування національної свідомості // Педагогіка і психологія. – 1996. – №1. – С. 67-70.
3. Мельничайко В.Я. Лінгвістичні основи викладання української мови в школі // Мовознавство і школа. – К.: Наук. думка, 1981. – С. 22-123.

4. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / За ред. М.І.Пентилюк: Підручник для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2000. – 264 с.
5. Пентилюк М., Горошкіна О., Нікітіна А. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови // Українська мова і література в школі. – 2006. – №1. – С. 15-20.
6. Пентилюк М., Нікітіна А., Горошкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови // Дивослово. – 2004. – №8. – С. 5-9.
7. Пещак М.М. О.О.Потебня про психолінгвістичні проблеми засвоєння мови // Українська мова і література в школі. – 1985. – №9. – С. 31-35.
8. Радзівєвська Т.В. Текст як засіб комунікації / АН України. Ін-т української мови. – К., 1993. – С. 194.
9. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навч. посібник / Кол. авторів за ред. М.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.

УДК 376.42:159.942+159.947

Яковлева С.Д.

РОЛЬ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В КОРЕКЦІЙНО-НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ

Методи стимулювання мотивації навчальної діяльності розумово відсталих дітей знаходяться у залежності від емоційно-вольової організації корекційно-навчального процесу. Розвиток вищих форм поведінки даної категорії дітей відбувається під тиском потреб і підвищення розумової діяльності, що сприяє розвитку розумових процесів.

The methods that the motivation of the educational activity among mentally disabled children are dependent on the emotional and volitional organization of the correctional-educational process. The development of the highest forms of behavior among the given category of children is possible due to demands and the raise of their mental activity, which promotes the development of other mental processes.

Проблема психічного розвитку людини є однією з найважливіших у психолого-педагогічній науці і практиці. Розвиток психіки – це, насамперед, в першу чергу розвиток мислення.

У розумово відсталій дитини спостерігається вкрай низький рівень розвитку мислення, що зокрема пояснюється недорозвитком мовлення. Внаслідок порушення сприймання розумово відстала дитина має надзвичайно обмежені уявлення про довкілля. Бідність уявлень, недорозвиток мовлення позбавляють дитину тієї основи, на якій ґрунтується мислення.

Навчитися мислити – означає здійснити перехід від простого сприйняття образів до відтворення дій, прийняття певних рішень та розв'язання задач. Це можливо за умови функції узагальнення, що є складною складовою діяльності головного мозку. Ураження нервової системи позбавляє розумово відсталу дитину здатності до узагальнення, але за Л.Виготським (це думка багатьох вчених), розумово відстала дитина може навчитися узагальнювати, хоча процес научіння у цієї категорії дітей відбувається дуже повільно. Яким же чином необхідно впливати на мислительні процеси дітей з інтелектуальними вадами?

Відомо, що в навчальному процесі важливу роль відіграють методи стимулювання, мотивації навчальної діяльності. До них належать методи формування пізнавальних інтересів та методи формування відповідальності.

Методи формування пізнавальних інтересів потребують створення емоційно-моральних ситуацій зацікавленості, співставлення наукових та життєвих тлумачень. Цінним для стимулювання інтересу до навчання може бути метод пізнавальної гри, що активізує